

RONOR

1 / 1991

EESTIROOTSLASTE
KULTUURI
SELTS

SAMFUNDET FÖR
ESTLANDSSVENSK
KULTUR

Karja tänav Haapsalus
1930-ndate aastate algul.

Karjagatan i Hapsal
i början av 1930-talet.

Jaanuarikuu verised sündmused kiskusid poliitikasse ka need, kes sellega muidu ei tegele. Isegi väikesed lapsed rääkisid sõjast Leedu ja Lätis ning said väga hästi aru, et kõik kardavad selle tulekut meilegi.

Me olime suvel Vormsil näinud, mida tähendab tuhandete ühine palvejoud. Ja me teadsime, et me ei jää üksi. Nii läks Rootsimaale meie kiri.

Kuni 1944. aastani elas Eesti Vabariigis ligi kümme tuhat rootslast, kellest suur osa põgenes siis terrori eest. Eestisse alles jäänud rootslased on püüdnud siin visalt säilitada rootsi kultuuripärandit.

Eestlastega kül-gülje kõrval elades on rootslased jaganud nendega kõiki muresid ja rõõme ja valutavad nüüdki südant Eestimaa pärast, mille kohale on jälle tõusnud hirmus oht.

1940. aastal Eesti okupeerinud suur impeerium on viimased viis aastat eesotsas Gorbatsoviiga püüdnud maailmale näidata humaanset nägu. Aga see on olnud ainult mask. Selle abil on nad vaid tahtnud tugevadada oma sõjamajandust, et siis uue jõuga rullida üle orjastatud rahvaste ja kaotada neist viimane inimväärse elu lootus. Ja maailm on ennast sellest maskist petta lasknud ja kurjategijaid nende kuritões aidanud.

Nüüd on alanud Leedu, Läti ja Eesti lõplik hävitamine. Lavastus selleks on jäänud endiseks: algul viiakse minema need, kes võiksid kodu kaitsta, siis pannakse võimule impeeriumile kuulekas valitsus ja seejärel hävitatakse kõik vähegi teistmoodi mõtlejad, saates neid surma, vangid ja sunnitööle olematute kuritegude eest.

Eestimaa on nagu vaevakask, mis muljumisest, tampimisest ja kehvadest oludest hoolimata end jälle kasvama ajab. Aga kui puu välja juuritakse, siis on ta kadunud. Veelkordset tapmist ja küüditamist lainet ja vägivalda ei kannata Eesti enam välja. Siis kaovad eestlased ja nende kultuur ja koos nendega rootslased ja rootsi kultuur Eestis. Maailm peab kord aru saama, et meid ähvardav oht on tõsine.

Me pöördume kõigi kristlike rootslaste poole, et nad palvetaksid eestirootslaste, eestlaste ja Baltimaade teiste rahvaste vabaduse eest.

Me palume ka, et nad pöörduksid Kristliku Maailmaliidu poole, et kõik maailma kristlased palvetaksid meie vabaduse eest. Sest nagu Porvoo piiskop Erik Vikström ütles Vormsi kiriku taaspühitsemisel: kristlik kirik on üks, kui selle üks liige kannatab, kannatab kogu ihu.

Me pöördume maailma kõigi heade inimeste poole: toetage meid. Küsige oma juhtidelt ja valitsustelt, kuidas need saavad meie vabanemisele kaasa aidata. Sest iga vägivalda ja okupatsiooni all ägav rahvas on kogu inimkonna häbi ja valu.

Blodiga händelsterna i januari drog i politiken också dem, som annars inte sysslar med den. Även små barn pratade om kriget i Litauen och Lettland och förstod mycket väl, att alla är rädda för dess ankomst till oss.

Vi hade sett i somras på Ormsö vilken kraft innebär en bön av många tusen människor. Och vi visste att vi blir inte ensam. Så här gick till Sverige vårt brev.

Ända fram till 1944 bodde det närmare 10 tusen svenskar i Republiken Estland, av vilka en stor del då flydde ifrån terrorn. De svenskar som stannade kvar i Estland har enträget försökt att bevara det svenska kulturarvet i Estland.

Svenskarna har levt sida vid sida med esterna, delat alla bekymmer och glädjen med dem och är tillsammans med dem nu oroliga för Estland, över vilket det igen har rest sig en förfärlig fara.

Det stora imperiet som ockuperade Estland 1940 har under de senaste fem åren med Gorbatjov i spetsen försökt att visa världen ett humant ansikte, men det har enbart varit en mask. Med detta har de bara velat förstärka sin krigsmakt för att då igen med ny kraft rulla över de förslavade folken och tillintetgöra det sista hoppet om ett människovärdigt liv. Och världen har låtit sig bedragas av den masken och hjälpt brottslingarna i deras förbrytelser.

Ny har påbörjats ett slutgiltigt förintande av Litauen, Lettland och Estland. Iscensättningen har därvid förblivit densamma: först föres det bort dem, som skulle kunna försvara hemmet, sedan tillsättes en imperietrogen regering och därefter förintas alla oliktänkande genom att skicka dem till döden, fängelset eller straffarbete för brott som de aldrig begått.

Estland är som en dvärgbjörk som börjar växa på nytt, fast den kläms, trampas och lever i knappa förhållanden. När ett träd blir utrotat, växer det aldrig mera. Estland kommer inte att klara av en ny våg av dödande och deportationer, en ny tid av våld. I så fall försvinner esterna och deras kultur samt svenskarna och den svenska kulturen i Estland tillsammans med dem. Världen måste antligen förstå att det är en allvarlig fara som hotar oss.

Vi vänder oss till alla kristna svenskar om att de skulle bedja för estlandssvenskarnas, esternas och de andra folkens frihet i Baltikum.

Vi ber också om att de vänder sig till Kristna Världsförbundet om att alla kristna i världen skulle bedja för vår frihet. För det är som biskop Erik Vikström från Borgå sa när Ormsö kyrka återinvigdes: den kristna kyrkan är en enhet och när en av dess delar lider, lider hela kroppen.

Vi vänder till alla goda människor i världen: ge oss stöd. Fråga era ledare och regeringar hur de skulle kunna bidra till vår befrielse. Ty varje folk som stönar under våld och ockupation är skam och plåga för hela mänskligheten.

Meie pöördumist ja paljusid teisi pöördumisi Baltimaadelt võeti kuulda. Paljudes kirikutes üle kogu Rootsi palvetasid inimesed meie vabaduse eest. Pühapäeval 20. jaanuaril toimus Stockholmi Suurkirikus suur palveteenistus Baltikumi rahvaste vabaduse eest. Jumalateenistusest võtsid osa kuningas Carl Gustav, kuninganna Silvia, kroonprintsess Victoria, valitsuseliikmed ja tuhandet teised, nende hulgas ka meie eestirootslased. Solveig Faringer laulis eestirootsi rahvalikke koraale, loeti eesti, läti ja leedu poetide luuletusi. Üks kõnelejatest oli ka meie sõber piiskop Henrik Svenungsson.

Meie kõigi palveid on kuulda võetud. Kõigevägevam peatas tapmise ja vägivalda. Ja me oleme kõigest südamest tänulikud neile, kes mõtteis ja palveis meie kõrval seisavad.

Aga oht ei ole veel möödunud. Eesti ei ole veel vaba. Kuigi impeeriumist kostab ka neid hääli, mis meid toetavad, on vihasemaks läinud ka võimumeeste jutt. Nad tahavad ikka veel, et me oleksime hall vaimuta orjade meri, keda saab jõuga valitseda.

**Aga meie ei anna alla.
Jumala ja sõprade toel
jõuab vabadus ka meile.**

Vår vändning tillsammans med många andra vändningar från de Baltiska staterna blev hörda. I många kyrkor över hela Sverige bad man för vår frihet. På söndagen, den 20 januari en mäktig gudstjänst för friheten i de Baltiska staterna ägde rum i Stockholms Storkyrka. Kungen Carl Gustaf, drottningen Silvia, kronprinsessan Victoria, regeringsmedlemmar och tusentals andra, bl.a. våra estlandssvenskar deltog i detta. Solveig Faringer sjöng estlandssvenska folkliga koraler, man läste dikter av estniska, lettiska och litauiska poeter. En av talesmän var också vår vän, biskopen Henrik Svenungsson.

Våra böner hördes. Gud, den allsmåttige upphörde med döden och våldet. Och vi är tacksamma av hela hjärtat till de, som i tankar och böner står sida vid sida med oss.

Men faran står kvar. Estland är inte ännu fri. Fast man kan höra stödande röster även från imperiet, har makthavandenans yttranden samtidigt blivit fientligare. De vill ändå att vi skulle vara ett grått hav av andefattiga slavar, som de kan härska med våld.

**Men vi skall inte ge upp.
Med hjälp av Gud och vänner
kommer friheten också till oss.**

MELLAN FRIHET OCH FÖRINTELSE

av Bo Setterlind den 14 januari 1991

Nattetid kommer han,
i skydd av lögnen
för att attackera
Friheten.

Rustad till tänderna
med ordlöst
maktspråk,
vägled av
stridsvagnarnas strålkastare.

Draken sprider sitt
hemska gift,
uppenbarat i
gryningen.
Se, vad han
efterlämnar!

Sönderskjutna
ansikten,
krossade lemmar,
överallt lidande och
död.

Men folket låter sig
inte skrämmas,
deras blickar, händer
och ord
bjuder övermakten
motstånd.

Också sönderslitna
människor
med slocknade ögon
vittnar mot den
skoningslöse.

Aldrig skall sången
tystna
hos Frihetens skaror,
där de höjer sina
flaggor med sorgflor.

Aldrig skall
hjärteblodet pulsera
förgäves för de
förtryckta.
Lider en, så lider alla.

Var du än befinner dig,
du som läser detta,
glöm inte att protestera
mot våldet!

Lita aldrig på
inkräktaren!
Misslyckas han,
kommer han kanske
igen.

Men han skall veta,
att du inte fruktar
den darrande själens
bestämmelse.

SVENSKA ODLINGENS VÄNNERI JA EESTIROOTSLASTE KULTUURI SELTSI KOOSTÖÖ.

Sven Salin, SOV esimees

Ida-Euroopa areng viimasel kolmel aastal on kaasa toonud suuri muudatusi ka kultuuriühingus Svenska Odlingens Vänner (SOV). N. Liidu liberaliseerumine ja vabanemisprotsess Baltikumis on andnud võimaluse jälle Baltimaid külastada. Viimase kolme aasta jooksul on paljud eestirootslased esmakordselt enam kui 40 aasta järel saanud võimaluse tulla oma vanale isamaale ja näha oma talu või seda, mis sellest järel on. Ka Teisest Maailmasõjast saadik lahus elavad sugulased on jälle kokku saanud. Telereporter Elisabeth Hedborg on vahendanud Sven ja Johan Nybergi kohtumisi. Sven Nyberg elas oma perega siin Rootsis ja ei teadnud, et isa on pärast sõda ja vangistust Venemaal jälle koju Vormsile tagasi tulnud.

Ühingu Svenska Odlingens Vänner ja selle juhatuse jaoks on suurem tähendus olnud sellel, et Eestis loodi Eestirootslaste Kultuuri Selts (ERKS). Me kõik oleme väga imponeeritud sellest, mis seltsil on õnnestunud nappi kolme aasta jooksul ära teha. See on imeteldav areng ja aktiivsus. Koostöö seltsiga on elustanud ka Svenska Odlingens Vännerit. On esitatud suured ja konkreetset ülesanded ja omapoolsed panused. See on olnud ka väga asjalik tegevus ja tulemused on püsiva väärtusega. Piisab vaid, kui meenutada Noarootsi kiriku remonti ning Vormsi kiriku taastamist ja pidulikku taaspuhitsemist.

Selle kolme aasta jooksul on mõlema ühingu liikmed ja juhatuste liikmed sõitnud palju kordi üle Läänemere mõlemale poole. Me oleme olnud teineteise koosolekutel, pidustustel, kodukandipäevadel ja jumalateenistustel. Paljud meist on leidnud endale teisel pool merd isiklikke sõpru, keda heal meelel tervitatakse ja mitmel kombel aidatakse.

Viimaste aegade pingeolukord on mingil määral kontakte raskendanud. Inimesed on mures ja küsivad endalt: võin ma ikka suveks reisi kavandada? Areng ei tohi aga seisma jääda. Nüüd on ka Rootsis tugev poliitiline toetus Baltimaade ja Eesti vabanemisele. Me loodame, et Eesti võib peagi olla vaba ja demokraatlik riik.

SAMARBETET MELLAN SVENSKA ODLINGENS VÄNNER OCH SAMFUNDET FÖR ESTLANDSSVENSK KULTUR

av Sven Salin, SOV-s ordförande

Utvecklingen i Östeuropa under den senaste treårsperioden har inneburit stora förändringar även för kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner (SOV). Liberaliseringen i Sovjetunionen och frigörelseprocessen i Baltikum har medfört att det återigen blivit möjligt att besöka de Baltiska staterna. Många estlandssvenskar har under de senaste tre åren för första gången på över 40 år haft möjlighet att återigen besöka sitt gamla fädernesland och se sin gård eller vad som finns kvar av den. Det har också blivit möjligt för släktingar som levtt åtskilda ända sedan andra världskriget att återigen träffas. TV-reportern Elisabeth Hedborg har förmedlat kontakten mellan Sven och Johan Nyberg. Sven Nyberg som levde med sin familj här i Sverige visste inte om att fadern Johan Nyberg hade återvänt till Ormsö efter krig och fångenskap i Ryssland.

Ännu större betydelse för föreningen Svenska Odlingens Vänner och dess styrelse har det haft att det i Estland bildats ett Samfund för Estlandssvensk Kultur (SESK). Vi är alla mycket imponerade av vad samfundet lyckats åstadkomma på knappt tre år. Det är en fantastisk utveckling och aktivitet. Samarbetet med Samfundet har vitaliserat Svenska Odlingens Vänner. Det har ställts stora och konkreta krav på arbetsuppgifter och insatser. Det har också känts i högsta grad meningsfullt arbete och det har varit insatser av bestående värde. Jag behöver bara påminna om renoveringen av Nuckö kyrka samt restaureringen av Ormsö kyrka och återinvigningen av den vid stora festligheter.

De båda föreningarnas medlemmar och styrelseledamöter har under den senaste treårsperioden företagit många resor över Östersjön i båda riktningarna. Vi har deltagit i varandras sammanträden, festligheter, hembygdsdagar och gudstjänster. Vi har också många av oss fått personliga vänner på andra sidan Östersjön, vänner som vi gärna hälsar på och hjälper på olika sätt.

Den senaste tidens spända läge har i någon mån för svårt kontakterna. Människor har blivit oroliga och frågar sig: Kan man verkligen planera för en resa till sommaren? Utvecklingen kan inte - får inte nejdass. Nu finns det även ett starkt politiskt stöd i Sverige för Baltikums och Estlands frigörelse. Vi hoppas att Estland snart kan vara en fri och självständig demokratisk republik.

Tulevik

Mõlemal ühingul, Seltsil Eestis ja SOV-i Rootsis on erinevad ülesanded, aga ma tunnen, et mõlemad on ka teineteisest suurel määral sõltuvad. Ainult Selts saab Eestis taastada või uuesti üles ehitada eestirootsi kultuurikeskonna. See saab aga toimuda Rootsis elavate eestirootslaste abil, nii majanduslikul kui isiklikul toel. Seetõttu on ka edaspidi hädavajalik Seltsi ja SOV koostöö.

Lähemas tulevikus seisab ees mitu konkreetset projekti: Haapsalu Rootsi Gümnaasiumi 60. aastapäev, Ruhnu-reis ja Rootsi-Mihkli kiriku taastamine Tallinnas. Me loodame, et varsti on võimalik külastada ka Pakri saari, Naissaart ja Osmussaart. Need on Seltsi ja SOV ühised asjad.

Ma tahan lõpuks peatuda kahel projektil, mis on küll sihitud kaugemale tulevikku, kus aga on juba nüüd konkreetsed kavad. Need on Noarootsi kultuurikeskus ja 50 aasta tähistamine eestirootslaste ümberasumisest Rootsi. Mõlemad projektid nõuavad suures osas Seltsi ja SOV koostööd.

Noarootsi kultuurikeskuse tuleb gümnaasium, raamatukogu, arhiiv ja muuseum. Gümnaasium juba tegutseb, aga selle arenemiseks ning raamatukogu, arhiivi ja muuseumi jaoks on vaja korda seada Pürksi Rahvatülikooli ja Noarootsi pastoraadi hooned. Meil SOV-s on suur huvi kaasa aidata Noarootsi kultuurikeskuse rajamisele. Oleme omalt poolt juba SIDA-lt taotlenud vahendeid raamatukogu ja arhiivi varustamiseks. Suure hulga materjalidega saame aidata, kopeerides neid SOV arhiivist. Ja ka muuseumi sisustamisel saab SOV toetada sellega, et anname üle esemeid, rahvarõivaid ja pildimaterjali, millest meil on mitmeid eksemplare. Me toetame juba rootsi keele õpetamist Noarootsi gümnaasiumis ja loodetavasti saame õpilastele pakkuda keelepraktika võimalust Rootsis.

Teine koostööprojekt on 50-aasta juubel. Otsustasime seda tähistada 1994.a., kuna suurel osal meist täitub just siis 50 aastat Rootsi tulekust. Me kavandame muuseumi juubeliraamatut sellest, mis on juhtunud eestirootslastega ja eestirootsi kultuuriga selle 50 aasta jooksul. See puudutab täielikult nii neid eestirootslasi, kes mitmesugustel asjaoludel Eestisse jäid, kui ka neid, kes Rootsi ümber asusid. Me arvestame muidugi, et nii Selts kui SOV võtavad juubelipidustustest osa laulu, muusika ja tantsuga mõlemal pool Läänemerd. Meil on SOV-s moodustatud juubeli kavandamiseks toimkonnad ja me loodame Seltsi kaasabile.

Meil on vaja nii Seltsis kui SOV-s arutada ka pikaajalise koostöö viise. Seni on just reisirahaldus ja juhuslikud ettevõtmised nõudnud aktivistidelt palju aega ja jõudu. SOV-s on just lõpetamisel suur raamatuväljaanne eestirootslastest. Kolmas osa ilmus äsja ning neljanda ja viienda käsikiri on valmis. Need mõlemad osad annavad ajalookirjelduse kuni Eestist lahkumise ja Rootsi jõudmiseni. Mõte on, et juubeliramat jätkab sealt ja peegeldab seda, mis juhtus kuni 1990-date aastateni.

Framtiden

De både föreningarna, Samfundet i Estland och SOV i Sverige har skilda uppgifter men jag upplever att föreningarna också i högsta grad är beroende av varandra. Det är bara Samfundet som kan återställa eller åter bygga upp en estlandssvensk kulturmiljö i Estland. Detta kan emellertid ske genom insatser - både personliga och ekonomiska från estlandssvenskar i Sverige. Därför är det nödvändigt även i fortsättningen med ett samarbete mellan Samfundet och SOV.

I det korta perspektivet förestår några konkreta projekt, t ex Hapsals svenska gymnasiums 60-årsjubileum, Runö-resan och återställandet av S:t Mikael's svenska kyrka i Tallinn. Vi hoppas att öven Rågöarna, Nargö och Odinsholm snart skall bli tillgängliga för besök. Detta är gemensamma angelägenheter för Samfundet och SOV.

Jag vill slutligen nämna två projekt som sträcker sig litet längre fram i tiden men där det redan nu finns ganska konkreta planer. Det ena är Nuckö kulturcenter och det andra gäller firandet av 50-årsjubiléet över estlandssvenskarnas överflyttning till Sverige. Båda dessa projekt kräver i stor utsträckning samarbete mellan Samfundet och SOV.

Nuckö kulturcenter skall bestå av ett gymnasium, ett bibliotek, ett arkiv och ett muséum. Gymnasiet fungerar redan, men för gymnasiets framtiden, för biblioteket, arkivet och muséet krävs att Birkas folkhögskola och Nuckö prästgård rustas upp. Vi i SOV är naturligtvis mycket intresserade av att medverka vid uppbyggnaden av Nuckö kulturcentrum. Vi har redan sökt projektmedel från Sida för utrustningen av ett bibliotek och arkiv. En hel del material kan vi bidra med från SOV-s arkiv genom kopiering. Även när det gäller utrustningen av muséet kan vi säkerligen bidra från SOV genom att överlämna dubletter av föremål, folkdräkter, bildmaterial etc. Vi bidrar redan till svenskundervisningen vid Nuckö gymnasium och kommer förhoppningsvis att kunna erbjuda praktikplatser åt eleverna i Sverige.

Det andra samarbetsprojektet gäller firandet av 50-årsjubiléet. Vi har bestämt att det skall äga rum 1994 eftersom huvuddelen av den estlandssvenska befolkningen då flyttade över till Sverige. Vi planerar bli en jubiléumsskrift där vi skall redovisa vad som har hänt med estlandssvenskarna och den estlandssvenska kulturen under denna 50-årsperiod. Detta gäller i hög grad både de estlandssvenskar som av olika anledningar stannade kvar i Estland och de som flyttade över till Sverige. Vi räknar naturligtvis med att både Samfundet och SOV medverkar med sång, musik och dans i jubileumsfirandet på båda sidor om Östersjön. Vi har inom SOV bildat kommittéer för planeringen av detta firande och vi hoppas på medverkan från Samfundet.

Vi behöver dessutom både inom Samfundet och inom SOV diskutera formerna för det mera långsiktiga samarbetet mellan de båda föreningarna. Hittills har själva researrangemangen och de tillfälliga aktiviteterna tagit mycket tid och kraft i anspråk. Inom SOV befinner vi oss dessutom just nu i slutfasen av vårt arbete med det stora bokverket om estlandssvenskarna. Del 3 har just publicerats och del 4 och 5 föreligger i manus. I dessa båda delar förs historieskriv-

Meil SOV-s on vaja tegelda ka sellega, et levitada teadmisi eestirootslastest väljaspool oma gruppi. Tänu poliitilisele arengule on Rootsi huvi nüüd suures osas suunatud Baltimaadele. Seetõttu ollakse väga huvitatud ka eestirootsi asjust. Loodame korraldada näitusi, kirjutada artikleid ja mitmel moel oma olemasolu meelde tuletada. On seni vastamata, mis saab teise ja kolmanda põlve eestirootslastest. Võimalus sõita Eestisse ja käia esivanemate taludes on äratanud suure huvi ka noorte hulgas. Siin loodame me paljus koostööle Eestirootslaste Kultuuri Seltsiga.

Ma tahan lõpuks kõiki Seltsi liikmeid soojalt tänada fantastilise panuse eest, mis te olete eestirootsi kultuuri heaks Eestis teinud. Noarootsi päevad, Vormsi päevad ja teised sündmused on olnud meile pidupäevadeks, kus olema saanud tunda rõõmu, kurbust ja sügavat liigutust. Me loodame Eesti positiivsele arengule ja jätkuval heale koostööle Eestirootslaste Kultuuri Seltsiga.

ningen fram t.o.m. avfärden från Estland och ankomsten till Sverige. Tanken är att jubileumsskriften skall ta vid där och försöka kartlägga utvecklingen fram till 1990-talet.

Vi har också inom SOV behov av att sprida information om den estlandssvenska kulturen utanför den egna gruppen. Genom den politiska utvecklingen har uppmärksamheten nu i Sverige i hög grad inriktats på Baltikum. Det finns därigenom även ett intresse för de estlandssvenska frågorna. Vi hoppas kunna ordna utställningar, skriva artiklar och på olika sätt påminna om vår existens. Det är fortfarande en öppen fråga vad som skall hända med den andra och den tredje generationens estlandssvenskar. Möjligheterna att resa till Estland och besöka de gamla fädermegårdarna har väckt ett stort intresse även hos den yngre generation. Här hoppas vi mycket på ett samarbete med Samfundet för Estlandssvensk Kultur.

Jag vill slutligen till alla Samfundets medlemmar framföra ett varmt tack för de fantastiska insatser ni gjort för den estlandssvenska kulturen i Estland. Nucködagarna, Ormsödagarna och andra aktiviteter har varit högtidsstunder för oss som fått uppleva både glädje, vemod och djup rörelse. Vi hoppas på en fortsatt positiv utveckling för Estland och för estlandssvenskarna och på ett fortsatt gott samarbete med Samfundet för Estlandssvensk Kultur.

1991.a. suvel möödub

650 aastat Ruhnu

saare esmamainimisest
ajalooallikais.

Seda sündmust plaanitakse tähistada mitmeti: ajakirjanduses avaldatakse lugusid Ruhnu minevikust ja olevikust, koostamisel on Ruhnu-teemaline album, lõpetamisel on graafiline leht Ruhnu ajaloost. Kavas on üles panna fotonäitusi.

Üritused kulmineeruvad juulis, kui külla on oodata endisi pärisruhnlasti Rootsist ja mujalt.

Korraldajatega saab kontakti
"RONOR-i" aadressil.

På sommaren 1991 har

650 år förflutit sedan

Runö
första gången omnämndes
i en historisk urkund.

Detta kommer vi att uppmärksamma på flera sätt: vi kommer att i press publicera material om Runös förflutna och nutid, vidare kommer vi att sammanställa ett album om Runö, ett grafiskt blad med bilder som föreställer Runös historia skall utges. Vi skall också arrangera fotoutställningar.

Firandet skall nå sin kulmen i juli, då f.d. Runöbor från Sverige väntas på besök.

Organisatorerna av Runöarrangemangen
kan kontaktas på RONORs adress.

KROONPRINTS GUSTAV (VI) ADOLFI KÜLASKÄIK EESTIROOTSLASTE JUURDE 1932.A. SUVEL

Hans Lepp

Kunstiteadlane fil. kand. Hans Lepp, kelle isa on pärit Vormsil, oli seni Stockholmi Kuningalossi Muuseumi peaintendant. Käesolevast aastast on Hans Lepp asekonsul ja kultuuriatasee Rootsi Konsulaarbüroos Tallinnas. "RONOR-ii" on hea meel kaastöö eest ja ta jääb ootama uusi kirjutisi.

1932.a. suvel tähistas Tartu Ülikool oma 300-aastast asutamisuubelit. Aukülastiseks oli palutud Rootsi tookordne kroonprints, hilisem kuningas Gustav VI Adolf. Viis päeva kestnud Eesti-reisi kestel käis kroonprints lisaks Tartule ka Tallinnas, Narvas, Haapsalus, Vormsil ja Noarootsis.

Kroonprints saabus Tallinna 29.juuni hommikul sõjalaeval "Klas Horn". Sadamasse oli kogunenud suur rahvahulk ja linn oli piduehtes. Piduliku rongkäigu tee oli kaunistatud Rootsi ja Eesti lippudega ning poeakendel olid kuningliku paari fotod. Pärast tervitusteremooniat ja lõunat Kadrioru lossis külastas kroonprints mõningaid linna tähtsamaid hooneid. Teise peatuskohana sel linnajalutus-käigul seisis Rootsi-Mihkli kirik Rüütli tänaval.

Kiriku saal oli ehitud lilledega ja juba ammu enne kroonprintsile tulekut oli kirik viimse kohani täis. Tallinna rootslastele oli see suur hetk. Ometi polnud neil esimest korda õnn näha Rootsi kuningaperekonna liikmeid. Juba 1908 oli Gustav V koos oma venna prints Carli ja tema abikaasaga kirikut külastanud. Ja ametlikul külaskäigul Eestis 1929.a. käis ta ka Rootsi-Mihkli kirikus.

Kirikuõpetaja B. Lund võttis kroonprintsile ukse vastu. Kui kogudus oli laulnud laulu "I denna ljuva sommartid", pidas kirikuõpetaja tervituskõne, mille aluseks olid sõnad Esimese Kuningate raamatu 8. peatükist: "Olgu Jehoova, meie Jumal, meiega, nõnda kui ta meie vanematega on olnud; ärgu jätku ta meid maha, ja ärgu paisaku ta meid ära".

Pärast tseremooniat kirikus võis näha liigutavaid stsene, kus koguduseliikmed avaldasid kroonprintsile oma truudust ja tänu. Mälestuseks andsid Tallinna rootslased kroonprintsile auaadressi. Seda kunstnik Eduard Taska kaunist nahavoolitööd hoitakse Stockholmi lossis Bernadotte'i raamatukogus.

KRONPRINS GUSTAF (VI) ADOLFS BESÖK HOS ESTLANDSSVENSKARNA SOMMAREN 1932

av Hans Lepp

Konsthistoriker fil. kand. Hans Lepp, vars far är född på Ormsö, har varit förste intendent vid Kungl. Husgerådskammaren i Stockholm. I år blev han vice-konsul och kulturattaché vid Sveriges Konsularbyrå i Tallinn. RONOR är tacksam för bidraget och ser fram emot fortsatt samarbete.

Sommaren 1932 firade universitetet i Tartu sitt 300-års jubileum. Som hedersgäst hade inbjudits Sveriges dåvarande kronprins, sedermera konung Gustaf VI Adolf. Kronprinsens Estlandsresa, som varade i fem dagar, omfattades inte bara av jubileet i Tartu, utan kronprinsen besökte också Tallinn, Narva samt Hapsal, Ormsö och Nuckö.

Kronprinsen anlände till Tallinn med krigsfartyget Klas Horn på morgonen den 29 juni 1932. I hamnen hade stora folkmassor samlats och staden var smyckad till fest. Kortegevägen var dekorerad med svenska och estniska flaggor och i affärernas skyltfönster var fotografporträtt av kronprinsparet utställda. Efter en välkomsteremoni och lunch på slottet i Kadriorg besökte kronprinsen några av stadens viktigaste byggnader. Som andra abhalt under denna stadsvandring stod svenska St Mikael's kyrkan på Riddargatan.

Kyrksalen var smyckad med blommor och redan långt innan kronprinsen anlände hade kyrkorummets fyllts till sista plats. För Estlands-svenskarna i Tallinn var detta en stor stund. Det var dock inte första gången man hade glädjen att se en medlem av den svenska kungafamiljen. Redan år 1908 hade Gustaf V tillsammans med sin bror, prins Carl och dennes make besökt kyrkan. När sen Gustaf V år 1929 var på officiellt statsbesök i Estland hade han också varit i svenska kyrkan.

Kyrkoherde B.Lund mötte kronprinsen vid kyrkporten. Efter att församlingen sjungit psalmen "I denna ljuva sommartid" höll kyrkoherden ett hälsningsanförande baserat på orden i Första Kungabokens 8 kapitel: "Så vare då Herren, vår Gud, med oss såsom han varit med våra fäder. Han må icke övergiva oss och förskjuta oss."

Efter ceremonin i kyrkan utspelades gripande scener där församlingsmedlemmarna ville visa kronprinsen sin tillgivenhet och tacksamhet. Som minne av besöket hos

Kroonprints Gustav Adolfile 29. juunil 1932. a. Tallinna Rootsi-Mihkli kiriku küllastamisel antud auadress. Kaaned on valmistanud nahakunstnik Eduard Taska.

Foto: Bernadotte'i raamatukogu, Stockholmi loss.

Hyllningsadress överlämnad till kronprins Gustaf Adolf av Sverige i samband med dennes besök i svenska S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn den 29 juni 1932.

Omslaget är utfört av läderplastik-konstnären Eduard Taska.

Foto Bernadottebiblioteket, Stockholms slott.

Pärast juubelipidustusi Tartus viibis kroonprints Narvas. Viimane päev Eestimaal, pühapäev 3. juuli oli ette nähtud eestirootsi alade küllastamiseks. Eestipooldes võõrustajad olid mures, et kroonprints ei jaksa enam Läänemaal küllastada. Nende mure tulenes aga asjatundmatu sest. Kuningas Gustav VI Adolphi eriline iseloomujoon oli just väsimatus, tema kustumatu huvi uute asjade, uute inimeste ja uute paikade tundmaõppimise vastu. Mure kroonprintsile väsimuse üle tekitas hoopis vastupidise mõju. Pühapäeval tõusti juba kell 6, et Tallinnast lahkuda kell 7.

Ühel teeristil veidi enne Haapsalut peatas kuningliku auto rühm rahvariides inimesi, kes kinkisid kroonprintsile puust joogikannu. Kann on praegugi alles kingitustekogus Stockholmi lossis.

Haapsalus võtsid külalisi vastu linnapea ja kirikuõpetaja von Zur-Mühlen. Pärast raekoja ja lossivaremete küllastamist anti neile veel kingitusi, muuhulgas tikitud tubakakott, mis kinkija Helene Sündewa sõnade järgi oli kuulunud Karl XII-le. Kroonprintsess Louisele kingiti kootud haapsalu sall. Meenutati ka, kuidas kroonprintsess oli aastal 1914 Haapsalut küllastanud koos oma tädiga, Venemaa keisrinnaga.

Reis jätkus mootorpaadiga Vormsil. Ülesõitu saatis hulk purjejaht ja napi tunni pärast oldi Sviby sadamas. Seal seisis peaaegu kogu saare rahvas, sest neile oli see suur sündmus. Polnud ju üal varem ükski Rootsi kuningaperekonna liige Vormsil käinud. Kroonprints ei kiirustanud, ta tervitas kõiki ja rääkis nii paljudega, kui suutis. Kroonprints nägi ka oma silmaga mahapõlenud Sviby küla, mis oli tuleroaks langenud sama aasta 13. juunil.

Svibyst sõideti hobusevankritel kirikusse. Ühtki autot sel ajal saarel polnud, esimene toodi alles 1939. Kuninglikku saatjaskonda kuulunud rektor Tunberg sai kutsariks Petterssoni-nimelise mehe. Kui Tunberg küsis, mida Pettersson kroonprintsist arvab, vastas see: "Ta näeb üsna vana ja vilets välja, ja ta väänab oma jalgu nii koledasti." Tunberg taipas, et Pettersson oli kroonprintsiks pidanud ühte Eesti-poolse saatjaskonna meest.

Vormsi kirik oli suvelilledega ehitatud ja mõistagi viimse kohani täis. Kroonprintsile võttis vastu ilus koorilaul ja kaunis ülistuskõne. Omapoolsed tänusõnad kõigile ütles ta väljaspool kirikut, sest rahvast oli tulnud nii palju, et kõik

Estlands-svenskarna i Tallinn emottog kronprinsen en hyllningsadress. Adressen, vilken alltjämt finns bevarad i Bernadotte-biblioteket på Stockholms slott, är ett vackert läderplastikarbete av konstnären Eduard Taska.

När jubileumsfestligheterna var över i Tartu besökte kronprinsen Narva. Den sista dagen i Estland, söndagen den 3 juli, var avsedd för ett besök i Estlands svenskbygd. De estniska värdarna hade emellertid oroat sig för att kronprinsen inte skulle orka med ett besök i västra Estland. Deras oro var dock ett tecken på deras okunnighet. Ett utpräglat karaktärsdrag hos konung Gustaf VI Adolf var just hans outröttlighet, hans aldrig sinande intresse för att lära känna nya saker, träffa människor och bekanta sig med nya platser. Oron för kronprinsens trötthet fick till råga på allt motsatt effekt. Söndagen den 3 juli steg man upp klockan 6 på morgonen för att lämna Tallinn klockan 7.

Vid ett vägskäl strax före Hapsal stoppades den kungliga bilen av en grupp folkdräktsklädda människor som överlämnade en dryckeskanna i trä till kronprinsen. Kannan finns kvar ännu i denna dag och förvaras i gåvosamlingen på Stockholms slott.

I Hapsal mötte borgmästaren och kyrkoherde von Zur-Mühlen. Efter besök i Rådhuset och i slottsruinen mottog kronprinsen ytterligare några gåvor, bl.a en broderad tobakspung, vilken enligt givaren Helene Sündewa, en gång tillhört Karl XII. Till kronprintsessan Louise överlämnades en stickad Hapsal-sjal. Man påminde också om att kronprintsessan sommaren 1914 tillsammans med sin moster, kejsarinnan av Ryssland, besökt Hapsal.

ei mahtunud kirikusse. Kroonprints tõi tervitusi Rootsi- maalt ja teatas, et tema isa Gustav V oli otsustanud annetada 1500 krooni Sviby küla ülesehitamiseks.

Pärast kogunemist kiriku juures paluti külalised pastoraati, kus pakuti mahla ja kooke. Siis oli aeg jätta hüvasti ja jätkata sõitu Noarootsi suunas. Seal külastati kõigepealt Pürksi rahvaülikooli, eestirootsi alade südant. Kui kroonprints oli oma nime kooli külalisraamatusse kirjutanud, istutas ta koolimaja ette tammepuu. Pärast lõunasööki Pürksis käidi Noarootsi kirikus ja seejärel Rooslepa kabelis. Aastaid eestirootsi aladel töötanud kirikuõpetaja Danell rääkis kroonprintsile, kuidas eestirootslased armastavad oma emamaad Läänemere teisel kaldal. Kroonprints tänas lugupidamisavalduse eest ja avaldas oma suurt imetlust, et eestirootslased on aastasadu hoidnud oma rootsi päritolu ja rootsi keelt.

Eesti-Rootsi Ühingu tervitustekst.

Foto: Bernadotte'i raamatukogu, Stockholmi loss.

Hyllningstexten från svensk-estniska sällskapet.

Foto Bernadottebiblioteket, Stockholms slott.

Så gick färden vidare med motorbåt mot Ormsö. Överfärden eskorterades av en segelregatta och inom en knapp timme var man framme i Sviby hamn. Här stod nära nog hela öns befolkning uppställd ty det var för dem en stor händelse, aldrig tidigare i historien hade en svensk kunglighet besökt Ormsö. Kronprinsen tog god tid på sig, han hälsade på alla och talade med så många han kunde. Kronprinsen fick också med egna ögon se det nedbrända Sviby, som den 13 juni samma år blivit lågornas offer.

Från Sviby for med häst och vagn till kyrkan för några bilar fanns det ännu inte på Ormsö, den första kom 1939. Rektor Tunberg, som ingick i den kungliga uppvahtningen, fick till skjutskarl en man som hette Pettersson. När Tunberg frågade honom vad han tyckte om prinsen sa Pettersson "Han ser bra gammal och förfallen ut, och så krumbuktat han så väldigt med föten". Då förstod Tunberg att Pettersson hade tagit fel på kronprinsen och en man ur den estniska uppvahtningen.

Ormsö kyrka var dekorerad med sommarblommor och självklart fylld till sista plats. Kronprinsen mötes av vacker körsång och vackra lovtal. Själv tackade han alla utanför kyrkan, för så många hade samlats att alla fick inte plats inne i själva kyrkorummet. Kronprinsen framförde hälsningar från Sverige och meddelade att hans fader Gustaf V beslutat skänka 1500 kronor för återuppbyggandet av Sviby.

Tema Kuningaltule Kõrgusele KROONPRINTS GUSTAF ADOLFILE

Eesti-Rootsi Ühingu

Kõige suurema rõõmuga Eesti ja Rootsi rahva-
maale meeltele sõpruse tihendamise ja muudkui-
hise lähendamise arendamiseks eriti hõlmuvõltsel ja
maajanduslikel alal
nähes Tema Kuningaltule Kõrguse Kroonprints
Gustaf Adolfit sõbralikus hilanõuamisega Eesti-
Rootsi suurt kuningast Gustaf Adolfit nähes
Teie Ühise 300-aastase juubelile meel tihendamist
parat Ühingu esimehke ja juhatusele, soovides
väljendada oma sügavamat austust ja

afstörre jemal härmed till Tema Kuningaltule
Kõrgusele till Eesti ja Rootsi meeltele sõpruse
hõlmuvõltsel arendamiseks ja tihendamise, afstörre
välides Tema Kuningaltule Kõrguse Kroon-
prints Gustaf Adolfit Ühingu

ESIMESERS ADILIMERS

Parimohu Kõrgesõpruse Eesti- ja Rootsi vahel!

Tallinnas, 29 juunil 1932.

Eesti-Rootsi Ühingu nimel:

J. S. S. S.
A. Anders.

Siis jätkus sõit Tallinna poole. Kuigi oldi juba hilinetud, tahtis kroonprints kindlasti näha tee äärde jäävaid kirikuid ja vaadata ka Padise kloostrit. Sama päeva hilisõhtul lahkus "Klas Horn". Sadamasse oli tulnud suur rahvahulk Rootsi kroonprintsiga hüvasti jätma.

Aeglaselt libises laev Tallinna sadamast välja. Mürisev elaguhüüe lendas üle vee. Kroonprints tänas laeva komandosillalt. Siis vajus põhjamine suvine öö Läänemere uinuvatele lainetele. Hansalinna siluett kadus ahtri taha ja pärast paari tundi meresõitu vaibus Eestimaa rand siniseks triibuks silmapiiril. Kroonprints Gustav Adolfi Eestimaa-reis oli lõppenud.

Selsamal suvel, kui Eestis käis Gustav Adolf, käis Vormsil ka krahv Gustav Eric von Rosen. Ta oli seal olnud varem ja muuseas pildistanud ka Sviby küla, enne kui see maha põles. Pärast kroonprints külaskäiku sai von Rosen kirja Maria Aleströmilt Söderby külast, milles ta kirjeldab kroonprints külaskäiku järgimiste sõnadega:

"Siis oli Kuningaprintsi Rootsist siin, ja siis oli selline pidupäev, mida kunagi varem pole olnud ja mis tial meelest ei lähe, ja ta andis abi. Meile jääb alati meelde Kuningaprintsi kes laskus nii madalale, et tervitas 70-aastaseid ja väikseid lapsi. Ta rääkis kõigiga, suur ime, et vana rootsi armastus ei ole nii paljude sadade aastate ajal kunagi katkenud".

Efter samlingen vid kyrkan bjöds gästerna till prästgården där saft och kakor servades. Så var det dags att säga adjö och fortsätta färden mot Nuckö. Den första plats som besöktes var den svenska folkhögskolan Birkas, kärnpunkten i den Estlandssvenska bygden. Sedan kronprinsen skrivit sitt namn i skolans Gästbok planterade han en ek på planen framför skolhuset. Efter lunchen på Birkas besöktes Nuckö kyrka och därefter Rosleps kyrka. Kyrkoherde Danell, som under en rad av år var verksam i Estlands svenskbygd talade till kronprinsen och förklarade Estlands-svenskarnas kärlek till moderlandet på andra sidan Östersjön. Kronprinsen tackade för uppvaktingen och uttryckte sin stora beundran över att Estlands-svenskarna genom århundradena behållit och slagit vakt om sin svenska börd och sitt svenska språk.

Så anträdde färden mot Tallinn. Trots att man redan var försenad ville kronprinsen absolut se några av kyrkorna längs vägen och även så Padis-kloster. Sent om aftonen samma kväll avseglade Klas Horn. I hamnen hade stora människoskaror samlats för att säga farväl till Sveriges kronprins.

Sakta gled jagaren ut ur Tallinns hamn. Brusande leverop flög över vattnen. Kronprinsen tackade från kommandobryggan. Så sänkte sig den nordiska sommarnatten över Östersjöns slumrande vågor. Hansastadens siluett försvann akteröver och efter några timmar till sjöss tonade Estlands kust bort lik en blå strimma vid horisonten. Kronprins Gustaf Adolfs Estlandsresa var slut.

Samman sommar som kronprins Gustaf Adolf besökte Estland var också greve Gustaf Eric von Rosen på besök på Ormsö. Han hade varit där tidigare och bl.a. fotograferat Sviby före branden. Efter kronprinsens besök fick von Rosen ett brev av Maria Aleström i Söderby i vilket hon beskrev kronprinsens besök med följande ord:

(ordagrant)

"Så var KungaPrinsen här i från Svärje, så var det en sådan fäst som nog aldrig förr har varit och aldrig kommer att glömmas, han lämnade hjälp. Vi kunna aldrig glömma Kunga Prinsen han höll sig så låg att han hälsade på 70-åringar som på lilla barnet. Han talte med alla, ett stort under att aldrig på så många hundra år gamla svenska kärleken har brustit."

Kroonprints Gustav Adolf Vormsi kiriku ees kõnelemas kiriku juurde kogunenud Vormsi rahvale.

Foto: Bernadotte'i raamatukogu, Stockholmi loss.

Kronprins Gustaf Adolf talar till de församlade Ormsöborna utanför Ormsö kyrka, söndagen den 3 juli 1932.

Foto Bernadottebiblioteket, Stockholms slott.

"RONOR-is" 1988-1990 ILMUNUD ARTIKLID.

Välja on jäetud lühiteated, kuulutused ja kroonika.

- 3-4/1989 Aastakoosolek.
3-4/1990 Armas Luige - 80.
7-8/1989 **Ahlberg-Storholm, Elin.** Vormsi, saar kesk päikest.
5/1990 **Ahlström, Sven.** [Vormsi kirik].
5/1990 **Ahlström, Sven.** [Vormsi vana surnuaed juulis 1990].
1-2/1989 **Anderson, Ingeborg.** Kiri Rootsist.
9-10/1989 **Belovas, Laine.** Kronoby-Noarootsi.
3-4/1989 **Danell, Sven.** Kuldrand. (Katkend).
2/1990 **Derblom-Anderson, Tiia.** Haapsalu nii nagu vanasti. Reis koju.
6-7/1990 **Eelsalu, Heino.** Stiernhielm, Himsel ja kosmoloogia.
3-4/1990 Eesti arhiivid avanevad. Intervjuu Elmar Nymaniga.
1/1988 Eestirootslaste Kultuuri Seltsi põhikiri.
1/1988 **Ekman, Mats.** Lapsehoidja palk. Tõlk. Toivo Tomingas.
1/1988 **Ekman, Mats.** Noorusmälestus. Tõlk. Toivo Tomingas.
8/1990 **Filippov, Leo.** Ruhnulased - inimesed mere süles.
1/1988 Fotovõistlus. Võistluse väljakuulutamine.
2-3/1988 Fotovõistlus. Tulemused.
6-7/1990 Georg Stiernhielmi järeltulijad.
6-7/1990 Georg Stiernhielmi mälestuskivi Vasulas.
4-5/1988 **Hedborg, Elisabeth.** (...).
5-10/1989 **Hedman, Jörgen.** Rootslased Hiiumaal pärast 1781.a. uute andmete valguses.
5/1990 Helmut Piirimäe 60.
5/1990 Ilus suvepilt eestirootsi aladelt 1990. Fotovõistluse väljakuulutamine.
9-10/1989 **Jõesaar, Anu; Lilleleht, Marve.** Ümber olematu kuju.

ARTIKLAR SOM UTKOMMIT I RONOR 1988-1990.

Med finns ej korta meddelanden, annonser och krönika.

- 7-8/1989 **Ahlberg-Storholm, Elin.** Ormsö, ön i solen.
5/1990 **Ahlström, Sven.** Ormsö kyrka.
5/1990 **Ahlström, Sven.** Ormsö gamla kyrkogård Juli 1990.
1-2/1989 **Andersen, Ingeborg.** Brev från Sverige.
3-4/1990 Armas Luige - 80.
9-10/1989 **Belovas, Laine.** Kronoby-Nuckö.
1/1988 Bilder av aulan i Viks gymnasium efterlyses.
3-4/1989 **Danell, Sven.** Guldstrand. (Ett fragment).
3-4/1990 De estniska arkiven öppnas. Intervju med Elmar Nyman.
2/1990 **Derblom-Anderson, Tiia.** Hapsal som förr i tiden. Resan hem.
6-7/1990 **Eelsalu, Heino.** Stiernhielm, Himsel och kosmologin.
1/1988 **Ekman, Mats.** Bånväftarns lene.
1/1988 **Ekman, Mats.** Bårndomstien.
5/1990 En vacker sommarbild från Estlands svenskbygder 1990. Utlysning av fototävling.
8/1990 **Filippov, Leo.** Runöborna - ett folk i havets sköte.
2-3/1988 Fototävling. Resultater.
1/1988 Fototävling. Utlysning av tävling.
6-7/1990 Georg Stiernhielms minnessten i Vasula.
6-7/1990 Georg Stiernhielm ättlingar.
3-4/1990 Gåvor till Ormsö S:t Olai kyrka.
4-5/1988 **Hedborg, Elisabeth.** (...).
5-10/1989 **Hedman, Jörgen.** Svenskarna på Dagö efter år 1781 i ljuset av nya uppgifter.
5/1990 Helmut Piirimäe 60.
9-10/1989 **Jõesaar, Anu; Lilleleht, Marve.** Kring en staty som inte finns.
6-7/1988 **Jürvetson, Astra.** Skönhet förenar oss. Intervju med Eha Timmerman.

- 6-7/1988 **Jürvetson, Astra.** Ilu ühendab meid. Intervjuu Eha Timmermaniga.
- 5-6/1989 **Jürvetson, Astra.** Oleme ühte nägu. Intervjuu Johan Harmenbergiga.
- 3-4/1990 Kingitused Vormsi Püha Olavi kirikule.
- 1/1990 **Küng, Andres.** Osmussaar.
- 8/1990 **Lagerspetz, Mikko.** Tallinn või Reval?
- 7-8/1989 **Liitoja, Ülle.** Migratsioonisümposiumil Växjö.
- 3-4/1990 **Limbak, Mats.** Riguldi kabelid.
- 2-3/1988 **Limbak, Mats.** Ristiisast, eestirootslaste spordiliikumisest ja Noarootsi spordist eriti.
- 3-4/1990 **Limbak, Mats.** Valla ja külakoolide kujunemine Noarootsi kihelkonnas.
- 8/1990 **Lorentz, Thomas.** Ruhnu - enne ja nüüd.
- 8/1990 **Lorentz, Thomas.** Ruhnul.
- 6-7/1988 Läänemaa Ühisgümnaasiumi juubel. (Anton Üksti).
- 9-10/1989 Mis seisus on rootsi keel Eestis?
- 6-7/1990 **Mälk, Halliki.** Georg Stiernhielmi "Hercules".
- 5/1990 Noarootsi gümnaasium alustas.
- 5/1990 Noarootsi kolme valla jooks 26.08.1990. Tulemused.
- 1/1988 Noarootsi päevad. Eelinformatsioon.
- 5-6/1989 Noorus domineeris, kuid ... . Noarootsi jooksu tulemused.
- 1/1988 Otsitakse pilte Läänemaa Ühisgümnaasiumi aulast.
- 2/1990 **Padu, Tõnis.** Haapsalu-Noarootsi tamntee.
- 1/1990 **Piirimäe, Helmut.** Professor Paul Aristet mälestades.
- 6-7/1990 **Raik, Katri.** Perekond Stiernhielmi tülid Tartu linnaga maavalduste pärast.
- 2-3/1988 **Roomäe, Helmar.** Meenutused.
- 1/1988 **Ränk, Gustav.** Ajaarvamine ja kalendripühad.
- 8/1990 **Salumäe, Tiit.** Valged Jõulud.
- 1-2/1989 **Sandvik, Vilhelmine.** Mälestusi koolipõlvest.
- 6-7/1988 **Sarv, Ain.** Annetus Ruhnu kirikule.
- 5-6/1989 **Sarv, Ain.** Eestirootsi seminar Helsingis 6.-7. septembril.
- 8/1990 **Sarv, Ain.** Hingedepäev.
- 6-7/1988 **Sarv, Ain.** Reisist Rootsi.
- 1/1990 **Sarv, Ain.** Saada jälle rootslaseks.
- 1/1990 **Sarv, Ain.** Seminar Stockholmis.
- 5-6/1989 **Jürvetson, Astra.** Vi liknar varandra. Intervju med Johan Harmenberg.
- 1/1990 **Küng, Andres.** Odensholm.
- 8/1990 **Lagerspetz, Mikko.** Alla själars dag.
- 7-8/1989 **Liitoja, Ülle.** Migrationsposium i Växjö.
- 3-4/1990 **Limbak, Mats.** Kapellen i Rickull.
- 2-3/1988 **Limbak, Mats.** Om min gudfar, om den estlandssvenska idrottsrörelsen i allmänhet och om idrottsrörelsen på Nuckö i synnerhet.
- 3-4/1990 **Limbak, Mats.** Utvecklingen av kommun- och byskolorna i Nuckö socken.
- 8/1990 **Lorentz, Thomas.** Pa Run.
- 8/1990 **Lorentz, Thomas.** Runö - förr och nu.
- 6-7/1990 **Mälk, Halliki.** Georg Stiernhielms "Hercules".
- 5/1990 Nuckö gymnasium öppnade.
- 5/1990 Nuckö trevelts kapplöpning 26.08.1990. Resultaterna.
- 1/1988 Nucködagar. Annonsinformation.
- 5/1990 Ormsödagar.
- 2/1990 **Padu, Tõnis.** Direkt vägförbindelse mellan Hapsal och Nuckö.
- 1/1990 **Piirimäe, Helmut.** Till minnet av professor Paul Ariste.
- 6-7/1990 **Raik, Katri.** Familjen Stiernhielms tvister med Dorpats stad om jordegendomar.
- 2-3/1988 **Roomäe, Helmar.** Minner.
- 1/1988 **Ränk, Gustav.** Tideräkningen och årets fester.
- 8/1990 **Salumäe, Tiit.** En vit Jul.
- 1/1988 Samfundets äldsta medlem. Om Nuckö skola.
- 1-2/1989 **Sandvik, Vilhelmine.** Minnen från min skoltid.
- 8/1990 **Sarv, Ain.** Alla själars dag.
- 1/1990 **Sarv, Ain.** Att bli svensk igen.
- 5-6/1989 **Sarv, Ain.** Estlandssvensk seminarium i Helsingfors den 6-7 september.
- 6-7/1988 **Sarv, Ain.** Gåva till Runö kyrka.
- 6-7/1988 **Sarv, Ain.** Om min Sverigeresa.
- 1/1990 **Sarv, Ain.** Seminarium i Stockholm.
- 3-4/1989 **Sedman, Ervin-Johan.** Avgångsklass från Karlshamn i Estland.
- 2/1990 **Sedman, Ervin-Johan.** Hapsal stads uppkomst och utveckling.
- 2-3/1988 **Sedman, Ervin-Johan.** En konstnär av estlandssvensk härkomst från Nuckö. (Roman Nyman).

- 3-5/1990 **Sedman, Ervin-Johan.** Arhiivdokumente Noarootsi koolide ajaloo kohta.
- 1-2/1989 **Sedman, Ervin-Johan.** Gustav Carlblomi mälestuseks.
- 2/1990 **Sedman, Ervin-Johan.** Haapsalu linna tekkest ja arengust.
- 2/1990 **Sedman, Ervin-Johan.** Haapsalu vapist ja pitsatitest.
- 2-3/1988 **Sedman, Ervin-Johan.** Isaacus Mariestadius Hasselbladist ja tema järglastest.
- 8/1990 **Sedman, Ervin-Johan.** [Jõulutervitus].
- 3-4/1989 **Sedman, Ervin-Johan.** Karlshamni abiturientid Eestis.
- 2-3/1988 **Sedman, Ervin-Johan.** Noarootsi rootslastest põlvnev kunstnik. (Roman Nyman).
- 1/1988 Seltsi vanim liige. Noarootsi koolist.
- 5/1990 **Siimberg, Elna.** Ootamine ei ole pikk, kui oodata on midagi head.
- 4-5/1988 **Skans, Per.** Mõtted on tollivabad.
- 6-7/1990 **Speek, Tiiu.** Georg Stiernhielmi elukäik.
- 6-7/1990 **Speek, Tiiu.** Georg Stiernhielmi matmise, muldasängitamise ja kirstu varastamise lugu.
- 6-7/1990 **Speek, Tiiu.** Georg Stiernhielmi tähtsamad teosed.
- 4-5/1988 **Tennisberg, Kai.** 300 aastat Bengt Gottfried Forseliuse surmast.
- 6-7/1990 **Tering, Arvo.** Georg Stiernhielmile kuulunud raamat Tartu Ülikooli raamatukogus.
- 6-7/1988 **Timmerman, Hilda.** Edasi.
- 6-7/1990 **Tõnurist, Igor.** Aino Voolmaa juubeliks.
- 5/1990 **Varblane, Ants.** Muutmispäev Vormsil.
- 1-2/1989 **Varblane, Ants.** Vormsi kiriku remondist.
- 3-4/1990 **Varblane, Ants.** Vormsi kiriku taaspühitsemisele mõeldes.
- 5/1990 Vormsi päevad.
- 1/1990 Õnnitleme. (Ilon Wikland 60).
- 8/1990 **Sedman, Ervin-Johan.** [Julhäälsning].
- 3-5/1990 **Sedman, Ervin-Johan.** Några arkivdokument om Nuckö skolorna.
- 2/1990 **Sedman, Ervin-Johan.** Om Haapsalus sigiller och vapen.
- 2-3/1988 **Sedman, Ervin-Johan.** Om Isaacus Mariestadius Hasselblad och hans avkomlingar.
- 1-2/1989 **Sedman, Ervin-Johan.** Till Minne av Gustav Carblom.
- 5/1990 **Siimberg, Elna.** Man väntar aldrig för länge, när man väntar på något gott.
- 4-5/1988 **Skans, Per.** Tankar äro tullfria.
- 6-7/1990 **Speek, Tiiu.** Georg Stiernhielms begravning, jordfästning och den stulna kistan.
- 6-7/1990 **Speek, Tiiu.** Georg Stiernhielms livsväg.
- 6-7/1990 **Speek, Tiiu.** Georg Stiernhielms viktigaste verk.
- 1/1988 Stadgarna av Samfundet för Estlandssvensk Kultur.
- 4-5/1988 **Tennisberg, Kai.** 300 år sedan Bengt Gottfried Forselius död.
- 6-7/1990 **Tering, Arvo.** En bok tillhörande Georg Stiernhielm i Tartu Universitetsbibliotek.
- 6-7/1988 Till jubiléet av Viks gymnasium. (Anton Üksti).
- 6-7/1988 **Timmerman, Hilda.** Framåt.
- 6-7/1990 **Tõnurist, Igor.** Aino Voolmaas jubileum.
- 5-6/1989 Ungdomen dominerade, men ... . Nuckö-loppets resultater.
- 3-4/1990 **Varblane, Ants.** Tankar kring Ormsö kyrkans återinvigning.
- 5/1990 **Varblane, Ants.** Förklaringsdagen på Ormsö.
- 1-2/1989 **Varblane, Ants.** Om renovering av Ormsö kyrka.
- 9-10/1989 Vem kan språksituationen i Estland?
- 1/1990 Vi gratulerar. (Ilon Wikland 60 år).
- 3-4/1989 Årsmöte.

Annetused • Gåvor

Seltsile • för Samfund:

Rågöbornas Danslag	2000 SEK
Endel Enggrön AB	3000 SEK
Thomas Lorentz	100 SEK
Birger Vernersson	150 SEK
Hans Selin	30 SEK
Elmar Nyman	100 SEK
Gustaf Buskas	880 SEK
Nordisk Reseservice	380 SEK
Konservkompaniet	100 SEK
Ingeborg Andersen	80 SEK
Ernil Hoas	100 SEK
Gunvor & Sven Arne Flodell	80 SEK
Johan Engdahl	180 SEK
Eva Bergner	500 SEK
Per Ivar Nilsson	80 SEK

Noarootsi Koolile • för Nuckö skola

Karleby svenska högstadium
och Karleby svenska gymnasium 12272 FIM

Töövahendeid • Redskap och hjälpmedel:

Alex. Daniel(sson?)

Raamatuid, ajalehti, ajakirju • Böcker, tidningar, tidskrifter:

Svenska Odlingens Vänner
Samfundet för Unison Sång
Marje Joalaid

AITÄH! TACK!

ÕNNESOOVID LYCKÖNSKNINGAR

Maria Murman 9.märtsil 80
Eha Undo 9.märtsil 60
Helo Soomre 10.märtsil 50
Adele Ristmägi 14.märtsil 70
Ants-Enno Lõhmus 17.märtsil 55
Peeter Undo 19.aprillil 60
Maret Sütt 4.mail 50

Lugupeetud koolivennad ja kooliõed!

1991.a. 1.mail tähistatakse Haapsalus pidulikult
Haapsalu Rootsi Eragümnaasiumi
avamise
60. aastapäeva.

Osa võtta soovijad ja huvilised saavad teateid
Ervin-Johan Sedmanilt aadressil

F.J.Wiedemanni nimeline Keskkool
Wiedemanni 15
203170 Haapsalu

ja telefonil (+7 014 47) 4-43-84.

Kära skolkamrater!

Den 1 maj 1991 skall
60-årsdagen av
Hapsals Svenska Privatgymnasium
högtidligt firas i Hapsal.

Ytterligare upplysningar kan ni få av
Ervin-Johan Sedman på adressen

F.J.Wiedemann-skolan
Wiedemanni 15
03170 Haapsalu

telefon (+7 014 47) 4-43-84.

MARTHA GOTTKAMPF

**uinus vaikselt igavesele unele Rootsis
24. oktoobril 1990.a. Tema pikk elutee
lõppes 95 aasta vanuses.**

Sündinud oli ta Haapsalus käsitöölise paljulapselises peres kolmanda lapsena 23. novembril 1895.a., õppis kodumaal ja Soomes. Õpingud lõpetanud, algas õpetajate, mis kestis ühe sunnitud viieaastase vahega kuni 1958. aastani.

Vihterpalu kooli rootsikeelse klassi juhatajaks tuli Martha 1930. aastal. Tema initsiatiivil alustati 1933.a. Alliklepa rootsi koolimaja ehitamist, õpingud algasid seal 1935.a. ja õpetajaks oli Martha Gottkamp. Tema elu mõte oli, et Eesti rootslased hoiaksid alles oma keele ja meele.

1940. aastal viis küüditatu tee Martha Siberisse. Tagasi tuli ta 1945. aasta oktoobris. 1. detsembril samal aastal kutsuti ta taas Vihterpalu kooli, nüüd vene keele õpetajaks. Hiljem sai temast selle kooli direktor, kellena töötas 1955. aastani. 1958. aastal asus ta elama Rootsis oma laste juurde.

Hea mälestus jääb kauaks tema õpilaste ja sõprade südamesse.

Vilhelmine Sandvik

**slumrade stilla in i evigheten i Sverige
den 24 oktober 1990 vid 95 års ålder.**

Hon föddes i Hapsal i barnrikt familj som tredje barnet den 23 november 1895. Hennes skoltid förflöt i hemlandet och i Finland. Sedan började vägen som lärarinna - med 5 års avbrott på 40-talet - fram till 1958.

1930 blev hon lärarinna i Vihterpals (Vippal) skolas svenska klass. På hennes initiativ började man bygga svenska skolan i Alliklepp (Aklop) år 1933. 1935 började arbetet där. M. Gottkamp blev skolans föreståndare. Hennes livs uppgift var att Estlands svenskarna skulle bevara sitt svenska språk och tänkesatt.

1940 fördes hon till Sibirien. Hon kom tillbaka 1945. Samma år den 1 december kallades hon till Vihterpals skola som lärarinna i ryska. Senare blev hon rektor och arbetade där till år 1955. År 1958 bosatte hon sig i Sverige hos sina barn.

Hennes minne bevaras länge av elever och vänner.

Vilhelmine Sandvik

* Vt. ka Vilhelmine Sandviki mälestusi Vihterpalu koolielust "RONOR-is" nr. 1-2/1989.

* Se även Vilhelmine Sandviks skolminnen i RONOR nr. 1-2/1989.

Benita Irs

sünd. / född Mitman
Einby, Nässa

✧ 11.12.1939

† 9.01.1991

Mälestame seltsi liiget
ja avaldame kaastunnet omastele.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur
sörjer sin bortgångna medlem
och uttrycker sin medkänsla med hennes anhöriga.

Dagmar Göransson

✧ 27.02.1921

† 16.01.1991

Mälestame seltsi liiget
ja avaldame kaastunnet omastele.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur
sörjer sin bortgångna medlem
och uttrycker sin medkänsla med hennes anhöriga.

Toimetus palub vabandust, kui mõni tellija pole oma ajalehte
postiga saanud. Palume meile ajalehe aadressil asjast teatada.

Redaktionen beklagar om någon prenumerant ännu inte fått
sin tidning. Skriv gärna och meddela oss om saken.

Eestirootslaste Kultuuri Selts Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Box 85, 203170 Haapsalu, EESTI / ESTLAND
Fax (+7 0142) 60 12 47, Telex 173134 ESTO SU

Annetused rublades:

arve nr.161101 / 606

Läänemaa

Kommertspangas

Annetused välisvaluutas:

arve nr. 178 099 791

Svenska Handelsbanken

Gåvor i rubler:

konto 161101 / 606

i Västra Estlands

Handelsbanken

Gåvor i utländsk valuta:

konto 178 099 791

i Svenska Handelsbanken

Ajaleht RONOR Tidning

Väljaandja: Eestirootslaste Kultuuri Selts
Utgivare: Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Toimetuse aadress: Lomonosovi 34-19
Redaktionens aadress: 200001 Tallinn
EESTI / ESTLAND
telefon (+7 014 2) 42 61 63

Toimetaja Ain Sarv
Redaktör

Tölkijad Mare Luts, Anne Üksti ja Enno Turmen
Översättare

TELLIMINE EESTIS:

Aastakäik 1991 maksab 12 rubla, üksiknumber 2 rubla
Tellimised saata rahakaardiga aadressil
Postkast 85, 203170 Haapsalu
Rahakaardil peab olema tellija täpne postiaadress,
märkus "RONOR" ja aastakäigu või üksiknumbri number.

PRENUMERATION I SVERIGE:

Årgång 1991 kostar 120 SEK, lösnummer 20 SEK
Adress: RONOR, c/o Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned, 11342 Stockholm
Konto: Postgiro 745405-1

PRENUMERATION I FINLAND:

Årgång 1991 kostar 90 FIM, lösnummer 15 FIM
Adress: RONOR, c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198, 00121 Helsingfors
Konto: 10066788 i Postbanken, Helsingfors